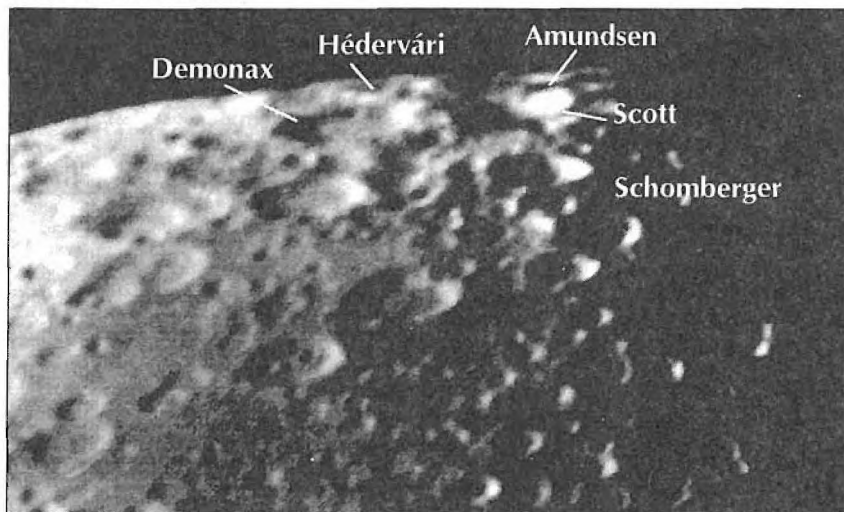

Hold

Észleljük a Hédervári-krátert (ha tudjuk)!

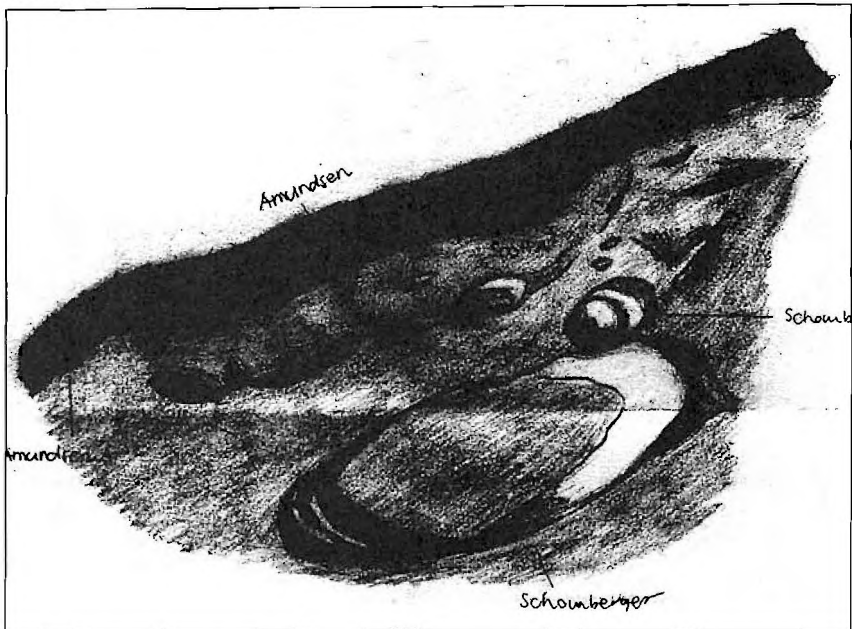
Az utóbbi időben több híradás is foglalkozott az égbolt magyar vonatkozású elnevezéseivel. Talán némiképp túl is hangsúlyozták azt az öröndetes tényt, hogy lélekszámunkhoz képest milyen sok égitest visel magyar nevet pl. a kisbolygók között. Valójában épp a kisbolygók elnevezése ma már szinte iparszerű méretekben folyik, akárcsak a bolygók vagy holdak felszíni alakzatainak névadása. A Minor Planet Circularban közzétett új kisbolygó-elnevezések között sokszor egészen komikus indoklásokat is találunk. A szó szoros értelmében komikus pl. az egyik Kulin-féle kisbolygó neve: Buster Keaton, a híres filmszínész nevét kapta a 2712-es sorszámú aszteroida. Nekünk azonban mindenképpen öröm, ha újabb objektum kap magyar vonatkozású elnevezést.

A Hold déli pólusának vidéke Farkas László fotóján (100/1000-es Zeiss-refraktor)

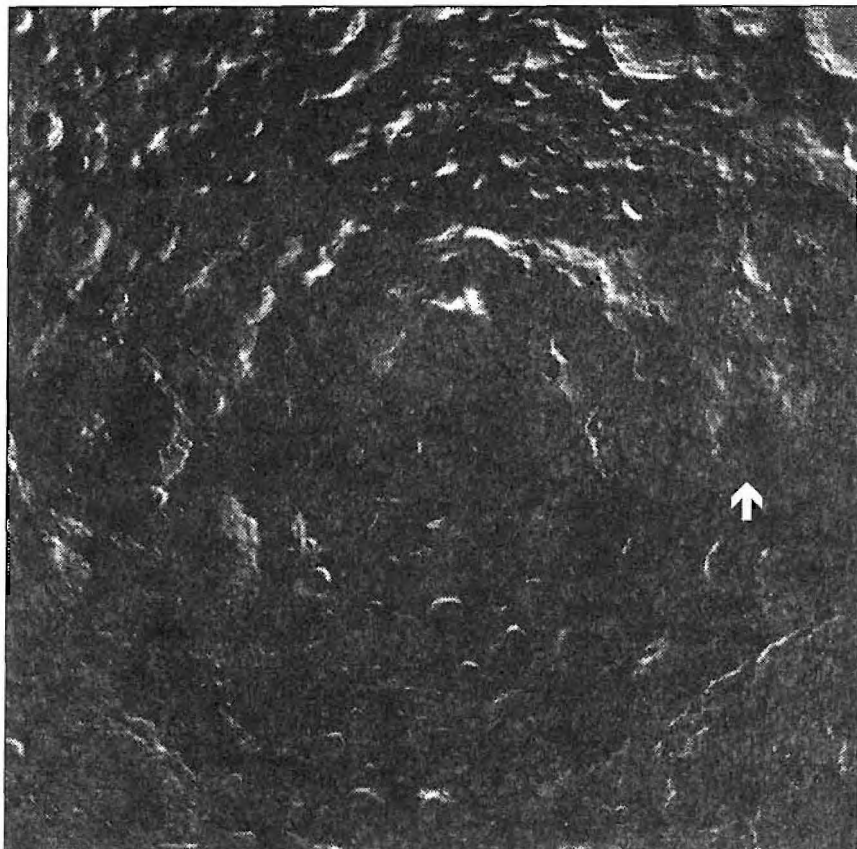
Az IAU-lista szerint jelenleg tíz holdkráter viseli magyar vagy magyar származású személy nevét. Tíz alakzat neve után szerepel a „Hungarian” besorolás, azonban található még olyan tudósokról elnevezett krátereket is, akiket — úgy látszik — csak nú tartunk számon magyarként (pl. a Petzval- vagy a Weinek-kráter). Az 1994. évi IAU Közgyűlés óta inunár hivatalosan is „létezik” a Hédervári-kráter, nem

messze a Hold déli pólusától. A 69 km átmérőjű kráter (nem messze a Scott- és az Amundsen-krátertől) Hédervári Péter magyar amatőrcsillagászról — mert amatőrnek vallotta magát! — kapta a nevét, így ez az egyetlen alakzat a Holdon, amely magyar amatőr nevét viseli. A honfitársainkról elnevezett kráterek jelentős része a Hold túlsó oldalán található, így bajosan lehet őket észlelni. A Hédervári-kráterrel azonban más a helyzet: ha nehezen is, de időnként, kedvező librációs helyzetnél vethetünk rá egy-egy pillantást. Igaz, nem könnyű azonosítani a déli krátervidék labirintusában.

Egy sikertelen észlelési kísérlet 1996.10.24-én. Ladányi Tamás rajza 11 cm-es reflektorral készült, 169x-es és 270x-es nagyításokkal. „A terület azonosítása igen nehézkes, kicsit kedvezőbb libráció és kb. 2–3 nappal korábbi fázis könnyítene a dolgot. A Scott–A és Amundsen–A krátereknek csak a pereme látszik a terminátoron.”

Új elnevezést bárki betervezheti az IAU illetékes bizottságához. Így volt ez a Hédervári-kráter esetében is. A javaslattevő „természetesen” nem magyar volt. John E. Westfall, az ALPO vezetője javasolta, hogy a korábban Amundsen A-ként nyilvántartott krátert Héderváriról nevezzék el. Westfall korábban a „Luna Incognita” feltérképezésével foglalkozott. Ez egy olyan, keskeny terület a Hold déli pólusa vidékén, amelyet a 60-as, 70-es évek holdszondái nem fényképeztek le. A térképezés feladata így az amatőrökre (jórészt az ALPO-ra és a BAA Hold Szekciójára) hárult; a holdtérképek utolsó fehér foltját kedvező librációs viszonyok mellett — amikor a Hold déli pólusa „felénk bólint” — amatőrök térképezték fel.

A Hold déli pólusa — „alulnézetben”. A Clementine szonda képeiből összeállított mozaikfelvételen nyíl jelöli a Hédervári-krátert (fent). Közelkép a Hédervári-kráterről.
A Clementine szonda felvétele 1994-ben készült (balra lent)

Az 1984-ben fiatalon (53 éves korában) elhunyt Hédervári Péter a közelmúlt egyik legjobb tollú ismeretterjesztője volt. Egész sor könyvet írt a Holdról, a Naprendszeréről, a Világegyetemről. 1984-ben megjelent Képes csillagvilág c. könyve pl. 35 ezer példányban látott napvilágot, ami ma hihetetlenül hangzik. Rendkívül népszerűek voltak a Hold ostroma idején, a 60-as években írott könyvei (A Hold — és meghódítása, Amiről a Hold mesél..., A Hold fizikája).

Geológusként a Hold alakzatainak vulkáni eredete mellett tört lándzsát — ma már általánosan elfogadott, hogy a Hold felszínét becsapódásos folyamatok formálták. Ettől függetlenül sokak figyelmét irányította a Hold felé. Igaz, ez akkor, a holdutazások korában nem lehetett nehéz feladat. Öt éven át az Élet és Tudomány rovatvezetőjeként dolgozott.

Budapesti lévén ifjú korában az Uránia Bemutató Csillagvizsgáló társadalmi munkatársaként is tevékenykedett, a 80-as évek elején a Göncöl Csillagászati és Planetológiai Társaság elnökévé választotta. Kiterjedt levelezése és külföldi rokonai révén a hazai átlagos amatőr lehetőségeit messze meghaladó műszerezettségre tett szert. 15 cm-es refraktorok, 32 cm-es Cassegrain-reflektor és egy sor kisebb-nagyobb távcső jelentette a Georgiana Obszervatórium — magán-csillagvizsgálója — műszerparkját. Műszereit lakása erkélyén, illetve a társasház belső udvarán, egy kupolával ellátott csillagdában helyezte el. A városi körülményekhez alkalmazkodva a 70-es évek végétől a Nap észlelése lett első számú munkaterülete; a fotoszféra-megfigyeléseket kiegészítve rendszeres protuberancia-észleléseket is folytatott — ez utóbbiról akkoriban álmodni sem mertek a hazai amatőrök.

Nem könnyű feladat a Hédervári-kráter észlelése (holdrajzi koordinátái: 81°8 D, 84°0 K). A déli krátervidék egymást át meg átfedő alakzatai között hosszas bogarászás után lehet csak rábukkanni célpontunkra, mely épp a Hold innesső és túlsó féltekéje határán van. Már csak ezért sem közömbös, hogy milyen librációs helyzetben próbálkozunk a megfigyeléssel. Olyan időszakot kell elcsípnünk, amikor a hold déli pólusa „felénk bólint”. Mindeddig nincs tudomásunk a kráter pozitív (hazai) észleléséről, azonban archívumunkban rábukkantunk egy 1989-es keltezésű, Farkas László által készített fotóra, melyen nagy nehezen sikerült azonosítani. Megtalálásához a Rükli-féle Mondatlas adta a legnagyobb segítséget.

Végezetül itt mondok köszönetet Kiss Lászlónak, aki az előző oldalon látható közelképet „kibányászta” a több millió képet tartalmazó Clementine-szerverről.

MIZSER ATTILA

Magyar nevek a Holdon

Név	Év	Névadó/év	Tudományág	Oldal
Bolyai	1802–1860	IAU 1970	matematikus	túlsó
Eötvös	1848–1919	IAU 1970	fizikus	túlsó
Fényi	1845–1927	IAU 1970	csillagász	librációs
Hédervári	1931–1984	IAU 1994	geológus	librációs
Izsák	1929–1965	IAU 1970	csillagász	túlsó
Petzval	1807–1891	IAU 1970	mat., fiz., opt.	librációs
Szilárd	1898–1964	IAU 1970	fizikus	túlsó
Kármán	1881–1963	IAU 1970	repüléstechnikus	túlsó
Neumann	1903–1957	IAU 1970	matematikus	túlsó
Heli	1720–1792	Schroeter, 1784	csillagász	innesső
Zsigmondy	1865–1929	IAU 1970	kémikus	librációs
Weinek	1848–1913	Fauth, 1884	csillagász	innesső
Zach	1754–1832	Madler, 1837	csillagász	innesső

A táblázatot összeállította: Kocsis Antal